

Špitalska cerkev Matere Božje sedem žalosti in sv. Elizabete
na Lontrgu v Škofji Loki

foto A. P. Florjančič

Za zakrivanje oltarjev oziroma glavnih oltarnih niš se poleg postnih prtov uporabljajo, pravzaprav so uporabljali, tudi slike napete na okvir. V špitalski cerkvi Žalostne Matere Božje na Lontrgu v Škofji Loki imajo dve podolgovati, zašiljeni pasijonski sliki. Ena (250 cm x 100 cm) z motivom postaje križevega pota, *Jezus sreča svojo žalostno mater*, je spravljena, skupaj s kulisnim Božjim grobom za glavnim oltarjem. Druga (250 cm x 75 cm) z motivom *Bičanja* pa je za orglami na pevskem koru. Z njima so morda nekoč prekrili oba stranska oltarja, čeprav danes o tem nič ne vemo. Nastavek glavnega oltarja je že tako imel v glavni niši pasijonski prizor Matere Božje sedem žalosti. Sliki sta bili morda nekoč prineseni iz bližnje župne gotske cerkve sv. Jakoba ali pa celo iz še starejše starološke, nekoč tudi župne cerkve. Ker se po okvirju med seboj razlikujeta, lahko res izvirata vsaka iz druge cerkve. Podružnice so bile po navadi odlagališče za odsluženo župnijsko opremo. Gre za lepi, kvalitetni kopiji po predlogah. A. P. F.

Jure Ferlan

MOJA ODKRIVANJA POSTNIH PRTOV

Ko sem pred časom zasledil zapise o postnih prtih na Koroškem, je ob naključnem obisku cerkve v Trbojah v postnem času moja pozornost pritegnila postavitve posebnih slik na dveh stranskih oltarjih. Sliki na platnu sta imeli pritrjeno nosilno palico na zgornjem in spodnjem robu. Z zgornjo palico sta bili zataknjeni za robove oltarja, tako da sta prekrivali njegovo osrednjo nišo. Spodnja palica je služila za obežitev slike.

Kasneje se je izkazalo, da to ni bil edini primer, saj sem podobno postavitve postnih slik, oziroma boljše rečeno prtov, opazil še v cerkvi v Podkorenu. Poleg teh sem v spletni digitalni fototeki Europeana odkril stare fotografije dveh postnih prtov iz župnijske cerkve v Zasipu pri Bledu, ki ju je v 30. letih 20. stoletja posnel takratni konzervator profesor France Stele. Ob obisku Zasipa sva s tamkajšnjim župnikom izvedla pravo iskalno akcijo. Ob pomoči ključarja, ki je omenil, da je

Trboje,
Kristus poti krvavi pot v vrtu Getsemani,
foto Jure Ferlan

»nekaj« v skladiščnem prostoru ob pevskem koru, je župnik odkril tri zvitke na palicah. Bili so dolgo pozabljeni postni prti, prekriti s plastjo prahu in pajčevin, ki so izdajale, da jih že desetletja niso uporabljali. Razvil sem jih na dvorišču pred cerkvijo, ker v cerkvi zaradi njihove velikosti ni bilo dovolj prostora. Sledilo je prijetno presenečenje, saj so prti kljub starosti dobro ohranjeni, živih barv, kar je vsekakor zasluga dobrega slikarja, ki je obvladal tehniko in znal izbrati dobre in obstojne naravne materiale. Slikani so na močnem grobem platnu, sešitem iz več enakih manjših delov. Glede na slog gre za delo Layerjeve šole. Prti so večjih dimenzij (dolžina okrog 3 m in širina okrog 1,5 m), saj so oltarji v zasipski cerkvi veliki. Zanimivo je, da so različnih dimenzij, ker so prilagojeni različnim velikostim oltarjev. To je nenavadno za barok, ki ljubi simetrijo (cerkev je poznobaročna iz 70-ih let 18. stoletja). Poleg prtov s prizoroma *Krvavega pota* in *Bičanja*, ki ju je ovekovečil Stele pred več kot 80 leti, je sončno svetlobo ugledal tudi tretji s prizorom *Križanja*, ki je nekoč v postu krasil glavni oltar.

Dobro ohranjene in uokvirjene štiri postne prte sem odkril tudi na obsežnem koru župnijske cerkve v Šmartinu pri Kranju. Tam sta po dve sliki obešeni na ozadje vbočenih sten na vsaki strani kora. Gre za kvalitetna zrelo baročna dela neznanega avtorja, ki pa bi lahko nastala tudi v prvi polovici 19. stoletja. Posebno sugestivni so Kristusovi pogledi, ki s slike prodorno zre v opazovalca in ga nago-varja, razen na prtju s prizorom *Krvavega potu*, kjer zre v nebo k Očetu.

Zasip,
Križanje,
foto Jure Ferlan

V župnijski cerkvi v Dolu pri Ljubljani hranijo tri uokvirjene slike, ki bi lahko bile nekdanji postni prti, oziroma vsaj dve od njiju, s prizoroma *Krvavega potu* in *Bičanja*, tretja pa prikazuje *Kristusovo vstajenje* in ima tako že velikonočni motiv. Sedaj jih uporabljajo pri postavitvi Božjega groba.

V župniščih na Črnem Vrhu nad Polhovim Gradcem in v Železnikih hranijo veliki platni s prizorom *Križanja*. Tudi ti dve sliki sta postna prta za glavna oltarja. Prt v Železnikih je manjši od zelo velike oltarne slike, ki visi nad glavnim oltarjem v župnijski cerkvi sv. Antona iz 70. let 19. stoletja. Najbrž se je ohranil še iz prejšnje cerkve, ki je stala na istem mestu. Prta nista več v uporabi.

Namen prekrivanja oltarjev s prti v postnem času je bil usmeritev pozornosti vernikov k premišljevanju Kristusovega trpljenja. Vsem prtom so skupni stalni motivi, ki prikazujejo posamezne prizore iz petih delov žalostnega dela rožnega venca: *Krvavi pot*, *Bičanje*, *Kronanje s trnjem*, *Kristus nese križ* in *Križanje*. Število prtov je odvisno od števila oltarjev; enemu oltarju je bil namenjen po en prt s posameznim prizorom. Prt *Križanja* je kot teološko osrednji motiv po pravilu rezerviran za glavni oltar, saj je Kristus na križu daroval sebe za odrešenje ljudi, predhodni prizori so predpriprava na to dejanje. Primer iz Podkorena pa kaže, da *Križanje* ni bilo neobhoden motiv, saj je na glavnem oltarju *Krvavi pot* (razen če so slike prenesene od drugih in se je *Križanje* izgubilo).

Dol pri Ljubljani,
Bičanje,
foto Jure Ferlan

V manjših cerkvah so običajno le trije oltarji, glavni in dva stranska, zato so poleg *Križanja* za glavni oltar izbrali še dva posamezna pasijonska prizora iz cikla žalostnega dela rožnega venca. Postne prte sem opazil v glavnem le v župnijskih cerkvah, z izjemo Podkorena, kjer je podružnica župnije Kranjska Gora.

Ikonografsko zanimiv je prizor *Bičanja*, kjer je Kristus privezan na poseben nizek kamnit steber trebušaste oblike. Steber Bičanja, oziroma Colonna della flagellazione, kakor ga imenujejo Italijani, hranijo v baziliki svete Praksede v Rimu kot eno izmed pomembnih relikvij Kristusovega trpljenja. Prav po tem stebru so se zgledovali umetniki, ki so upodabljali *Bičanje*. V baroku, ki je poudarjal pasijon, je bila upodobitev *Kristusa Trpina*, privezanega na steber bičanja pogost motiv. Tako sta na primer ohranjena poznobaročna oltarja v božjepotnih cerkvah na Križni Gori nad Ložem in pri Svetem Križu pri Poljanah nad Škofjo Loko, oba z motivom *Kristusa Trpina*, nad obema je v kartušah napis *Ecce Homo, Glej človek*. Ta zopet nagovarja gledalca, vernika, da premišljuje o Kristusovem trpljenju zanj.

Prizori so naslikani po določenih predlogah, ki so veljale za standard pri upodabljanju teh motivov, sploh v obdobju baroka v 17. in 18. stoletju, ko slutimo razmah enoscenskih postnih prtov. V skladu s protireformacijskimi prizadevanji je baročni slog skušal pritegniti pozornost vernikov s pomočjo različnih pobožnosti in s tem povezanimi likovnimi scenografijami. Pomembni so postali razgibani in barviti oltarni nastavki, z njihovo pomočjo so prikazovali podobe Jezusa, Marije

Šmartin pri Kranju,
Kronanje s trnjem,
foto Jure Ferlan

in svetnikov, ter z njimi (ob sočasni razlagi duhovnikov) pripovedovali zgodbe iz njihovih življenj. Skupaj z obredjem in glasbo je bilo to neke vrste sveto gledališče, po latinsko *teatrum sacrum*. To je naredilo vtis na velik del ljudi, ki sicer niso znali brati, so pa z njegovo pomočjo sledili nauku Katoliške Cerkve. Zato ni čudno, da so postni prti do veljave prišli ravno v tem obdobju. Kot kažejo ohranjeni primerki, ki jih omenjam v tem prispevku, gre v glavnem za dela, ki so najverjetneje nastala v 19. stoletju, ki pa posnemajo starejše, baročne predloge, ki se zaradi obrabe niso ohranile in so jih nadomestili s kopijami. Ker so prti delo različnih (v glavnem anonimnih) avtorjev, so posledično tudi različne umetniške kvalitete.

V marsikateri župniji, kjer je slika v niši glavnega oltarja možno zamenjati, imajo sicer še vedno navado, da v postu tja namestijo podobo s postnim motivom, običajno *Križanjem*. Tudi če je motiv drug, je v duhu postnega časa. Tako je bilo nekoč tudi v župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika na Trati v Gorenji vasi. Na glavni oltar so namestili sliko Janeza Krstnika, ki pridiga v puščavi, delo slikarja Janeza Wolfa.

Postni prti so (bili) le del cerkvene scenografije. Do liturgične reforme drugega vatikanskega koncila so po vseh cerkvah od tihe nedelje (pred cvetno nedeljo) do velikega petka zakrivali oltarne podobe, kipe in predvsem križe z vijoličnim (ali modrim) blagom. To je poudarilo resnobo časa in stopnjevalo slutnjo trpljenja Kristusa v velikem tednu. Z liturgično reformo so, različno od kraja do kraja in v želji po »modernizaciji«, marsikje prekinili tradicijo tako obešanja postnih prtov kot zagrinjanja križev z blagom. Prav tako so prenehali s postavljanjem kulisnih Božjih grobov, zaradi česar jih je precej propadlo. Ponekod pa so se te navade zaradi vztrajnosti skrbnikov cerkva vendarle ohranile.

Svoja opažanja beležim le na manjšem številu posameznih skupin prtov v omejenem geografskem prostoru, to je na Gorenjskem. Potrebna bi bila sistematična raziskava postnih prtov širše po Sloveniji in nujno bi bilo ugotoviti, ali so bili razširjeni le na Kranjskem ali tudi v sosednjih pokrajinah. Zanimiva bi bila poizvedba, kje vse prte v postnem času še nameščajo na oltarje, kje so ohranjeni v okvirjih in stalno obešeni na stene cerkva ali župnišč, ter kje se ve, da so bili in jih poskusiti poiskati. Prti so bili uporabljeni le 40 dni na leto, zato so doživljali različne usode. Zaradi priložnostne uporabe so jih obravnavali bolj utilitarno kakor stalno nameščene cerkvene umetnine. Ob pogostem premikanju so se poškodovali, če jih niso obnovili, so jih posledično zavržli ali pa pospravili in nanje pozabili. Vsekakor bi bilo dobro, da se ta del kulturne in duhovne dediščine strokovno razišče in ovrednoti ter ohrani prihodnjim rodovom.